

Yavorska-Vetrova, Iryna Viktorivna, PhD in Psychological Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher of P.R. Chamata Laboratory of Psychology of Personality, G.S. Kostyuk Institute of Psychology, NAES of Ukraine

E-mail: irinavetrova009@gmail.com

УДК 159.954.4:378.4.015.31-057.87

Яланська С.П.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Яланська С.П. Психологічні особливості розвитку творчої уяви студентів закладів вищої освіти. У статті розкрито психологічні особливості розвитку творчої уяви студентів засобами арт-практик в освітньому процесі закладів вищої освіти. Розкрито зміст комплексу арт-практик, зокрема, арт-вправи «Міст: «Я студент» – «Я професіонал», «Наративний продукт», «Тематичний образ» (С.П. Яланська) та методики роботи з метафоричними асоціативними зображеннями «Насіння» (О.В. Тараріна). Обґрунтовано ефективність використання арт-практик у роботі із здобувачами вищої освіти під час вивчення курсу «Психологія вищої школи» та «Психологія здоров'я та здорового способу життя». Досліджено, що комплекс арт-практик розширює можливості розкриття творчого потенціалу, сприяє розвитку творчої уяви, самовдосконалення особистості майбутніх фахівців.

Ключові слова: творча уява, творчість, арт-практика, розвиток, метафоричні асоціативні зображення, здобувач вищої освіти.

Яланская С.П. Психологические особенности развития творческого воображения студентов высших учебных заведений. В статье раскрыты психологические особенности развития творческого воображения студентов средствами арт-практик в образовательном процессе высших учебных заведений. Раскрыто содержание комплекса арт-практик, в частности, арт-упражнения «Мост: «Я студент»-«Я профессионал»,

«Нарративный продукт», «Тематический образ» (С.П. Яланская) и методики работы с метафорическими ассоциативными изображениями «Семена» (А.В. Тарарина). Обоснована эффективность использования арт-практик в работе с соискателями высшего образования при изучении курса «Психология высшей школы» и «Психология здоровья и здорового образа жизни». Доказано, что комплекс арт-практик расширяет возможности раскрытия творческого потенциала, способствует развитию творческого воображения, самосовершенствования личности будущих специалистов.

Ключевые слова: творческое воображение, творчество, арт-практика, развитие, метафорические ассоциативные изображения, соискатель высшего образования.

Постановка проблеми. Сучасний ритм життя вимагає від кожного з нас уявлення можливих подій, свідками яких ми ще не були, передбачення наслідків тих чи інших економічних, політичних перетворень, проектування своєї діяльності яка б відрізнялася оригінальністю, нестандартним підходом до виконання завдань. Тож вимоги часу передбачають виконання творчої діяльності, що не можлива без супроводу творчої уяви. Психолого-педагогічний потенціал використання арт-практик викладачами закладів вищої освіти є ще недостатньо вивченим і потребує більш детального розгляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. А.І. Копитін зазначає, що педагогічна арт-терапія може бути одним із факторів збереження здоров'я і успішної психосоціальної адаптації студентів, може бути використана у психологічному консультуванні учасників освітнього процесу, психопрофілактичній роботі зі студентами, також в роботі по корекції, відновленню і реабілітації [3]. Дослідження О.С. Донченко свідчать, що реалізація програми з арт-

терапевтичними засобами у вищій школі забезпечує значуще підвищення високого та достатнього рівня розвитку професійної креативності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, набуття ними усвідомленого прагнення до творчої самореалізації та самовдосконалення в контексті професійної діяльності, здатності помічати проблемні педагогічні ситуації, знаходити нестандартні, доцільні та ефективні способи їх розв'язання, аналізувати та здійснювати саморегуляцію творчої професійної діяльності [2].

Д.С. Максименко аналізує різні напрямки арт-терапії та визначає, що психолог через ігротерапію, вихователь через казкотерапію, педагог через ізотерапію, музичний керівник через музикотерапію створюють ті умови, в яких особистість розвивається, пізнає себе й самовдосконалює [4].

В.Л. Солодухов, зазначає, що важливий напрям арт-практик пов'язаний з метафоричним пізнанням не залежить прямо від логічних міркувань і не потребує перевірки точності нашого сприйняття. Розуміти світ метафорично означає вловлювати на інтуїтивному рівні ситуації, в яких досвід набуває символічного виміру, коли відкривається множина співіснуючих значень, що надають один одному допоміжні змістові відтінки [6].

Мета статті. Розкрити психологічні особливості використання арт-практик у освітньому процесі закладу вищої освіти. Дослідити ефективність арт-практик для розвитку творчої уяви студентів.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Заслужують на увагу дослідження Л.С. Виготського в яких розглядається процес творчості на основі системного підходу, де пов'язується творчість з інтелектуальними здібностями людини (здатність до уяви) та з афективним компонентом

особистості (емоційний настрій, почуття) [1].

Організаційно-методичними умовами розвитку творчого потенціалу, сприяння розвитку творчої уяви учасників освітнього процесу є:

- організація навчальної діяльності, у ході якої студенти реалізують себе як творчі особистості;
- забезпечення конструктивного постійного зворотного зв'язку;
- встановлення партнерського педагогічного спілкування;
- забезпечення мотивації до дослідницької діяльності, активності та креативності під час занять.

Пропонований комплекс арт-практик забезпечує вище згадані організаційно-методичні умови для використання під час вивчення курсів «Психологія вищої школи», «Психологія здоров'я та здорового способу життя» передбачає авторські арт-практики, серед яких:

1. «Міст: «Я магістрант/студент» – «Я – професіонал» (індивідуальна робота). Магістрантам/студентам надається інструкція: «Уявіть міст через ріку. Насьогодні Ви магістрант/студент і знаходитеся на одному березі. Перейшовши на інший бік – Ви завершите навчання і станете справжнім професіоналом. Подумайте, які дії Вам потрібно здійснити, «переходячи через міст», щоб стати фахівцем своєї справи?».

2. «Наративний продукт». Передбачає: 1) створення творчого доробку (вірш, оповідання, пісня, та ін.), що стосується будь-якого предмету, який знаходиться в аудиторії, причому, змістова складова має бути пов'язана зі спеціальністю майбутньої професійної діяльності учасників освітнього процесу; 2) презентувати отримані результати.

3. «Тематичний образ». Арт-практика, що передбачає декілька завдань, наприклад: 1) створити образ психологічно здорової особистості. Образ створюється з «підручних матеріалів», які знаходяться на партах (зошити, ручки, олівці, папір та ін.); визначити основні критерії прояву психологічного здоров'я особистості; обґрунтувати основні шляхи, методи, що сприяють психологічному здоров'ю людини;

2) створити образ екогероїні, покликанням якої є збереження балансу в системі «людина-природа». Образ створюється з «підручних матеріалів», які знаходяться на партах (зошити, ручки, олівці, папір та ін.); визначити мету та основні завдання екогероїні; обґрунтувати основні напрями реалізації поставленої мети та завдань; з'ясувати основні труднощі, які можуть виникати на шляху героїні та варіанти їх подолання; презентувати отримані результати (групова робота).

4. «Методика роботи з метафоричними асоціативними зображеннями «Насіння», зокрема, вправи «Сила», «Причина» О. Тараріної (індивідуальна та групова робота) [7].

Комплекс також зорієнтований на активізацію пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти, сприяє зацікавленню студентів предметом, який викладається. Завдяки арт-практикам магістранти шляхом саморефлексії, інтроспекції осмислюють базові життєві цілі; перспективи, можливості самовдосконалення, знаходять можливі шляхи та засоби, що сприяють забезпеченню психологічного здоров'я особистості.

У процесі вивчення курсу «Психологія вищої школи» у 2018-2019 н.р. з магістрантами I-го курсу очної та заочної форми навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (147 осіб) –(контрольна група КГ – 73 особи,

експериментальна група ЕГ – 74 особи) нами апробовано вище згаданий комплекс арт-практик. З початку та по завершенню курсу проведено відповідно констатувальне дослідження №1 та №2.

Під час вивчення курсу «Психологія здоров'я та здорового способу життя» у 2020 р. зі студентами III-го курсу очної форми навчання Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (51 особа) – (контрольна група КГ – 28 осіб, експериментальна група ЕГ – 23 особи) нами апробовано вище згаданий комплекс арт-практик. З початку та по завершенню курсу проведено відповідно констатувальне дослідження №1 та №2.

Отримані дані на основі методики дослідження творчої уяви (Т. М. Зелінська, С.В. Воронова, А. Е. Хурчак) представлено у табл. 1.

Таблиця 1.

**Результати методики дослідження творчої уяви
(Т.М. Зелінська, С.В. Воронова, А. Е. Хурчак)**

Рівень прояву творчої уяви (m-3)	Високий		Середній		Низький	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Вивчення курсу «Психологія вищої школи»						
КЕ 1 Кількість респондентів у % (x)	15,0	15,6	56,1	55,9	28,9	28,5
КЕ 2 Кількість респондентів у % (x)	17,1	32,5	56,5	61,4	26,4	6,1
Вивчення курсу «Психологія здоров'я та здорового способу життя»						
КЕ 1 Кількість респондентів у % (x)	13,1	15,6	57,1	56,2	29,8	28,2

КЕ 2 Кількість респондентів у % (x)	16,4	29,4	71,1	64,1	13,9	6,5
---	------	------	------	------	------	-----

З табл. 2 зрозуміло, що за результатами дослідження під час вивчення курсу «Психологія вищої школи» на початку дослідження (КЕ1) у контрольній та експериментальній групі не відмічалось значних відмінностей між проявами творчої уяви. Так з високим рівнем у КГ 15,0% респондентів, у ЕГ 15,6 %. (різниця у 0,6%), з низьким – у КГ 28,9%, у ЕГ – 28,5%, що на 0,4% менше у контрольній групі. По завершенню дослідження, за результатами КЕ2 з високим рівнем у КГ 17,1% респондентів, тоді як у ЕГ 32,5 %, що на 15,4% більше в експериментальній групі. З низьким рівнем у КГ – 26,4%, тоді як у ЕГ – 6,1%, що на 20,3% менше від контрольної групи.

За результатами дослідження під час вивчення курсу «Психологія здоров'я та здорового способу життя» на початку дослідження (КЕ1) у контрольній та експериментальній групі не відмічалось значних відмінностей між проявами творчої уяви. Так з високим рівнем у КГ 13,1% респондентів, у ЕГ 15,6 %. (різниця у 2,5%), з низьким – у КГ 29,8%, у ЕГ – 28,2%, що на 1,6% менше ніж у контрольній групі. По завершенню дослідження, за результатами КЕ2 з високим рівнем у КГ 16,4% респондентів, тоді як у ЕГ 29,4%, що на 13,0% більше в експериментальній групі. З низьким рівнем у КГ – 13,9%, тоді як у ЕГ – 6,5%, що на 7,4% менше від контрольної групи.

За результатами опитування респондентів досліджуваних груп, після упровадження комплексу арт-практик, на питання «Чи доцільним є використання арт-практик у освітньому процесі

вищої школи?» отримали такі відповіді: так, вони сприяють розвитку творчості, творчої уяви особистості (88,3%); так, вони забезпечують можливість самостійного творчого пошуку і комунікативної творчості (79,8%); так, вони сприяють активізації командної роботи (67,4%).

Отже, на основі дослідження творчої уяви, опитування респондентів варто відмітити ефективність упровадження комплексу арт-практик в освітньому процесі вищої школи. Переконані, що арт-практики доцільно використовувати у навчанні різних дисциплін психолого-педагогічного циклу. Адже такі курси мають бути зорієнтовані на розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців, активізації їх творчої діяльності, що характеризується обистісним і процесуальним аспектами. Дослідження цих аспектів науковцями виявило важливу роль уяви, інтуїції, неусвідомлених компонентів розумової активності, а також потреби особистості в самоактуалізації, в розкритті і розширенні своїх можливостей [5, 484].

Різні підходи до розуміння творчості, та активізації творчої діяльності особистості розкрито у змісті авторського навчального посібника «Психологія творчості», рекомендованого Міністерством освіти і науки України (лист № 1/11-7542 від 20.05.2014). Для студентів різних спеціальностей, що вивчають курс психології, магістрантів, учених, практичних психологів, викладачів закладів вищої освіти, учителів, аспірантів, читачів, що цікавляться проблемою психології творчості, у посібнику розкрито загальні уявлення щодо методологічних, науково-методичних та прикладних проблем психології творчості, засоби психологічного дослідження творчої діяльності, оцінки креативності [8].

У наступних дослідженнях перспективним є подальше вивчення психолого-педагогічних змістових характеристик арт-

практик у роботі з учасниками освітнього процесу вищої школи під час вивчення психологічних та педагогічних дисциплін.

Список використаних джерел:

1. Выготский Л.С. История развития высших психических функций / Л.С. Выготский // Собрание соч.: в 6 т. Т. 3 : Проблемы развития психики / Л. С. Выготский. – М., 1983. – С. 5–328.
2. Донченко О. С. Розвиток професійної креативності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти засобами арт-терапії. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» (053 – Психологія). – Бердянський державний педагогічний університет, Бердянськ; Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2018.
3. Копытин А.И. Эмоциональный арт-конструктор: диагностические, развивающие, психотерапевтические возможности. Методическое пособие. – СПб.: Иматон, 2017.
4. Максименко Д.С. Різнокольорове дитинство: ігротерапія, казкотерапія, ізотерапія, музикотерапія. Практична психологія. / Д. С. Максименко. – К.: Центр учбової літератури, 2018 – 192 с.
5. Психологический словарь / авт.-сост. В. Н. Копорулина, М. Н. Смирнова, Н. О. Гордеева, Л. М. Балабанов ; под общей ред. Ю. Л. Неймера. – Ростов н/Д. : Фенікс, 2003. – 640 с.
6. Солодухов В.Л. Казка як один з методів активного соціально-психологічного пізнання / В.Л. Солодухов – Слов'янськ : Вид-во Б.І. Маторіна, 2017. – 139 с.
7. Тарарина Е. Практикум по арт-терапии : шкатулка мастера : уч. метод. пособ. / Елена Тарарина. – 5-е изд., дополн. – К. : АСТАМИР-В, 2019. – 224 с.
8. Яланська С. П. Психологія творчості : навч. посіб. / С. П. Яланська. – 2-е вид. випр., допов. – Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2018. – 180 с.

Spysok vykorystanykh dzherel:

1. Vy`gotskij L. S. Istoriya razvitiya vy`sshikh psikhicheskikh

funkcij / L. S. Vy`gotskij // Sobranie soch.: v 6 t. T. 3 : Problemy` razvitiya psikhiki / L. S. Vy`gotskij. – M., 1983. – S. 5–328.

2. Donchenko O. S. Rozvitok profesi`jnoyi kreativnosti` majbutni`kh vikhovatelyv zakladi`v doshki`l`noyi osviti` zasobami art-terapi`yi. – Kvali`fi`kaczi`jna naukova praczya na pravakh rukopisu. Disertaczi`ya na zdobuttya naukovogo stupenya kandidata psikhologi`chnikh nauk (doktora fi`losofi`yi) za speczi`al`ni`styu 19.00.07 «Pedagogi`chna ta vi`kova psikhologi`ya» (053 – Psikhologi`ya). – Berdyans`kij derzhavnij pedagogi`chnij uni`versitet, Berdyans`k; Naczi`onal`nij pedagogi`chnij uni`versitet i`meni` M.P. Dragomanova, Kiyiv, 2018.

4. Maksimenko D. S. Ri`znokol`orove ditinstvo: i`groterapi`ya, kazkoterapi`ya, i`zoterapi`ya, muzikoterapi`ya. Praktichna psikhologi`ya. / D. S. Maksimenko. – K.: Czentr uchbovoyi li`teraturi, 2018 – 192 s.

5. Psikhologicheskij slovar` / avt.-sost. V. N. Koporulina, M. N. Smirnova, N. O. Gordeeva, L. M. Balabanov ; pod obshhej red. Yu. L. Nejmera. – Rostov n/D. : Feni`ks, 2003. – 640 s.

6. Solodukhov V.L. Kazka yak odin z metodi`v aktivnogo soczi`al`no-psikhologi`chnogo pi`znannya / V.L. Solodukhov – Slov`yans`k : Vid-vo B.I`. Matori`na, 2017. – 139 s.

7. Tararina E. Praktikum po art-terapii` : shkatulka mastera : uch. metod. posob. / Elena Tararina. – 5-e izd., dopoln. – K. : ASTAMIR-V, 2019. – 224 s.

Yalanska, S.P. Psychological characteristics of the creative imagination development at university students. *Today, life requires each of us to imagine possible events that we have not witnessed, anticipate the consequences of certain economic and political transformations, and design our activities that would be original, non-standard approach to solved tasks. Therefore, the requirements of our time presuppose creativity, which is not possible without creative imagination. The psychological and pedagogical potential of the use of art practices by university lecturers is still insufficiently studied and requires more detailed consideration.*

The article reveals the psychological characteristics of the development of students' creative imagination with art practices during university training. The set of art practices included, in particular, the following art

exercises: "A bridge: I am a student - I am a professional", "Narrative results", "An image with theme" (S.P. Yalanska) and the methods for working with metaphorical associative images "Seeds" (O.V. Tararina). The effectiveness of art-practice use at work with university students during the learning courses of "Psychology of Higher Education" and "Psychology of Health and Healthy Lifestyle" was substantiated. We determined that the proposed set of art practices expanded the possibilities to reveal an individual's creative potential, promotes the development of creative imagination, self-improvement of future specialists' personality.

The efficiency of introduction of the proposed set of art practices into the university educational process was defined with the studied creative imagination of students and their survey; the expediency of this set use during training of psychological and pedagogical disciplines is noted.

Key words: creative imagination, university students, art practices

Відомості про автора:

Яланська Світлана Павлівна, доктор психологічних наук, професор в.о. завідувача кафедри психології та педагогіки національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» м. Полтава, Україна

Yalanskaya Svitlana Pavlivna, DSc. of Psychological Sciences, Professor, Acting Head of the Department of Psychology and Pedagogy Yuri Kondratyuk Polytechnic National University in Poltava, Poltava, Ukraine

E-mail: yalanskasvetlana@gmail.com